

*Ion GUMENĂ**

**BISERICA ORTODOXĂ DIN BASARABIA ȘI EDIFICAREA
MONUMENTULUI ȚARULUI ALEXANDRU I**

THE ORTHODOX CHURCH IN BESSARABIA AND THE CONSTRUCTION OF
THE MONUMENT TO TSAR ALEXANDER I

Abstract: The present article, in fact, continues one of the previously presented communications regarding the involvement of the Orthodox Church in the "jubilee mania" process, triggered by the tsarist authorities, especially in the second decade of the 20th century. In the present material we will focus on a concrete case, namely the one related to the inauguration of the monument of Emperor Alexander I in Chisinau, a phenomenon that is known throughout the empire, when it becomes a fashion to focus the attention of the masses on the previous visits of representatives of the Romanov family of one or another locality, and at the same time through such actions to cement the image of imperial persons among the population. And this is practiced even more intensively, after the erosion of the Tsar's image following the events of 1905-1907.

The material, using both archival materials and periodicals of the time, describes the event that took place in 1914, in Chisinau at a very early time before the start of the Great War, but also analyzes a series of sides and events related to the main actors involved in this event, the role played by the head of the Orthodox Church in the region, but also by the Church Institution itself in the organization and implementation of the inauguration of the monument to Emperor Alexander I and on this occasion of the visit of the capital of the region by Nicholas II.

The theme related to the involvement and impact on the large mass of the population of Bessarabia in general and Chisinau in particular is not left out of attention either.

Keywords: Orthodox Church, Emperor Alexander I, Bessarabia, Nicholas II, Serafim Ciceagov

*

Problema implicării Bisericii Ortodoxe, instituție moral-spirituală, în anumite acțiuni cu caracter laic a Imperiului Rus a devenit pentru începutul secolului a XX-lea un lucru ce era văzut de cei doi actori ca un lucru obișnuit.

Mai mult, acest fapt devine proeminent îndeosebi în cazul în care se face o analiză a cursei „jubileomaniei” în care intrase Imperiul Rus, cu precădere în al doilea deceniu al secolului al XX-lea și care ar fi continuat dacă nu s-ar fi declanșat Marele Război.

Cauzele unui exces de „euforii de sărbătoare” cu o înclinare accentuată spre jubilee credem că a rezultat din mersul evenimential anterior al colosului eurasiatic, care la începutul veacului este cutremurat inițial din exterior prin înfrângerea în războiul ruso-japonez, iar între 1905-1907 confruntându-se cu o serie de revolte sociale interne, semne clare a unei crize a sistemului țarist. Ca urmare, pe lângă alte măsuri efectuate de către Curtea de la Sankt-Petersburg, s-a acceptat și cunoscuta sintagmă preluată de la Imperiul Roman: „pâine și distracții”, unde prima parte era îndeplinită de către reforma lui Stolâpin, iar cea de a doua de către neconținutele jubilee care se promulgau. Acestea încercau să îndeplinească două funcții: una de calmare a tensiunilor sociale de pe întreg imperiul, iar alta de creare a unui instrument de coeziune dintre diferitele etnii a imperiului.

Mai mult, Nicolae al II-lea a încercat să devină întruchiparea atât a elitei, cât și a poporului simplu, presupunându-se o legătură strânsă cu ambele stări sociale, aflate la poluri opuse.

Pentru cei dintâi țarul a restabilit paradele de teren, care le lipsea acestora și care au fost anulate în perioada lui Alexandru al III-lea și a lărgit simțitor componența suitei imperiale, care, fiind compusă din acești reprezentanți ai elitei, a ajuns să numere 171 de membri, în comparație cu 105 cât număra în perioada țarului anterior¹.

Pentru popor urmau sărbătoririle marilor date istorice rotunde între 1909-1913, unde Nicolai al II-lea urma să arate legătura cu masele. Se presupunea că aceste jubilee vor trezi un viu răsunet în rândul populației, confirmându-se că țarul servește întruchipării mitului și unității naționale. Aceste Jubilee-serbări reprezentau

* Agenția Națională a Arhivelor, Universitatea de Stat din Moldova, Republica Moldova, ion.gumenii@arhiva.gov.md, ORCID 0000-0002-4501-3855. Articolul a fost realizat în cadrul proiectului Nr. 24.80012.0807.11 SE „Valorizarea prin editare și digitalizare a patrimoniului național documentar (documente istorico-confesionale) al Republicii Moldova”.

¹ Л.Е. Шепелев, *Отмененные историей. Чины, звания и титулы в Российской Империи* (Ленинград, Издательство «Наука», 1977), 45. Evident că acest număr nu poate fi comparat de exemplu cu cel al suitei imperiale a lui Alexandru al II, care număra 405 persoane. Totuși către 1914, în suita țarului se numărau 51 de generali adjuncți, 64 de generali-maiori și amirali și 56 de adjuncți.

o noutate după amploarea și publicitatea sa. După amploarea evenimentelor și diversitatea sa serbările ruse concureau cu jubileele reginei Victoria (1887 și 1897), a lui Franz Joseph (1908) sau a kaizerului Wilhelm (1912)².

Stolâpin vedea în aceste sărbători o metodă de afirmare a armoniei naționale, precum aceasta se întâmpla în Europa. Nicolae al II-lea însă a încercat să le interpreteze ca un instrument necesar pentru a intra în concurență cu Duma de Stat și de a se prezenta pe sine în calitate de unic subiect al sentimentului național. Făcându-și apariția în locurile sacre ale celor mai mari bătălii naționale, acesta împrumuta antecedentele glorioase monarhiei ruse, arătând prin aceste victorii obținute de către înaintașii săi în momentele de criză o repetare și o reconfirmare evenimentială a ceea ce petrecea în timpul domniei sale³.

Evident că în acest program schițat de către ideologia țaristă nu putea lipsi instituția Bisericii Ortodoxe, care din punct de vedere moral-spiritual reprezenta majoritatea populației țării, fie de etnie slavă, fie a altor etnii majoritar ortodoxe, cum era și cazul populației basarabene.

Tocmai din aceste motive Biserica Ortodoxă din Basarabia va juca rolul de primă vioară în organizarea și desfășurarea în 1911 a celebrării unui jumătate de secol de la reforma agrară a lui Alexandru al II-lea, care pentru Basarabia a jucat un rol mai mult decât nesemnificativ, în 1912 a jubileării unui centenar de la încadrarea acestui teritoriu Imperiului Rus și a celebrării, în același an, a victoriei asupra armatelor lui Napoleon⁴, în 1913 a sărbătoririi a trei sute de ani de la fondarea dinastiei Romanovilor, iar în 1914 a inaugurării monumentului Împăratului Alexandru I cel Binecuvântat (Влагословенному)⁵.

Locul și rolul bisericii era anunțat încă de la începutul domniei noului țar al imperiului euroasiatic. Manifestul privind urcarea pe tron a lui Nicolae al II-lea, scris probabil de Pobedonostsev, a afirmat temele fundamentale ale noului mit național introdus în timpul domniei precedente. Pentru prima dată, monarhul a vorbit despre „fiecare inimă rusă”, care va „înțelege” „durerea” lui și despre

² Ричард С. Уортман, *Сценарии власти. Мифы и церемонии русской монархии*, Том 2, От Александра II до отречения Николая II (Москва, ОГИ, 2004), 568-569.

³ Ibid., 569-570.

⁴ Cât de straniu nu ar fi dar unicul participant la Bătălia de la Borodino care mai era în viață, a fost identificat ca fiind Akim Vintoniuc, un locuitor al orașului Chișinău.

⁵ În cazul nostru ar fi incorect dacă nu am lua în considerație persoana care se afla în fruntea Bisericii Ortodoxe din Basarabia în acel moment și care nu era altul decât episcopul Serafim Ciceagov. Urmaș al amiralului Pavel Ciceacov, cel care a fost printre primii organizatori ai administrației Basarabiei în cadrul Imperiului Rus, care ca și înaintașul său își dorea să joace un important rol pentru acest spațiu, care vedea ca un scop principal încadrarea acestui spațiu vectorului „civilizațional” rus și cel care avea și ambiția de a crește pe scara ierarhică scop obținut prin ridicarea la rangul de arhiepiscop tocmai pentru organizarea sărbătoririi centenarului încadrării Basarabiei în Imperiul Rus.

„sufletul rus” al țarului decedat, cu toată puterea căreia iubea țara rusă. Pentru prima dată, manifestul a menționat nu numai Rusia, ci și *Sfânta Rusă*, a cărei forță a fost atribuită „unității” poporului cu țarul. Nicolae a urcat pe tron cu credință în cronotropul Moscovei, care determina locul și timpul guvernării personale sancționate de Dumnezeu și de popor.

Nicolai credea că sancțiunea poporului asupra puterii sale îi dădea dreptul de a exercita puterea așa cum dorea el, indiferent de restricții, fie ele instituționale sau reale⁶.

Ideea inaugurării unui monument în cinstea împăratului Alexandru I, nu reprezenta una de pionierat⁷. După cum arăta S. A. Pedașenco, președintele „Societății admiratorilor memoriei Patriei. Războiul anului 1812 (Кружок ревнителей памяти Отечества. войны 1812 г.)”, în 1912, deci la o sută de ani distanță de la derularea evenimentelor, cercetând însemnele prin care s-a consemnat acest eveniment, constata că acestea pot fi subîmpărțite pe trei categorii: a) monumente în cinstea personalității împăratului Alexandru I, deci a celui care se afla la cârma Imperiului și căruia meritoriu sau nu i se atribuia victoria în Războiul pentru apărarea Patriei și înfrângerii armatelor lui Napoleon; b) monumente în cinstea anumitor evenimente sau personalități din anul 1812; și c) monumente sau alte forme de comemorare a locurilor care au fost vizitate de către Alexandru I.

Din categoria primelor au fost numărate nouă monumente, din cea de a doua 43 și din cea de a treia 17⁸, sau procentual vorbind aproximativ 40% erau consacrate Împăratului Alexandru I, iar 60% amalgamului de personalități și evenimente din cadrul acestui război, o proporție nu chiar corectă din punctul nostru de vedere. Așa dar, monumentul lui Alexandru I din Chișinău urma să fie cel de al 18 din cea de a

⁶ Ричард С. Уортман, *Сценарии власти*, 461-462.

⁷ Ideea nu era una de pionierat și inaugurarea unui monument fie unuia din Împărații dinastiei, fie dintre membrii familiei putea fi utilizat în mai multe contexte, așa după cum o arată articolul lui N.S. Gusev cu privire la dezvelirea monumentului în cinstea principelui Nicolai Nicolaevici de la începutul anului 1914, și încercarea Bulgariei la acest eveniment de readucere pentru sine a simpatiilor Imperiului Rus (Nikita Gusev, „The Opening of the Monument to Grand Duke Nikolai Nikolaevich in 1914 and One of the Last Bulgarian Attempts to Return Russian Sympathies,” *Slavic World in the Third Millennium* 17(3-4): 25-36. pe https://www.researchgate.net/publication/370193761_The_Opening_of_the_Monument_to_Grand_Duke_Nikolai_Nikolaevich_in_1914_and_One_of_the_Last_Bulgarian_Attempts_to_Return_Russian_Sympathies (accesat la 10.09.24)).

⁸ Cf. *Памятники императору Александру I, а также героям и событиям Отечественной войны 1812 года*, Сост. чл. Кружка С.А. Педашенко, Москва : Кружок ревнителей памяти Отечества. войны 1812 г., 1912 pe <https://www.prlib.ru/item/356359> (accesat pe 15.09.24). Este necesar de specificat că cercetarea lui S.A. Pedașenco, se referea doar la partea europeană a Imperiului Rus.

treia categorie, doar că dacă în restul cazurilor se ridică monumentul sau se instaura placa comemorativă ce consemna momentul vizitei împăratului, în Chișinău se ridică monumentul lui Alexandru I cel Binecuvântat, subliniindu-se în primul rând încărcătura religioasă, dar, și pe de o parte binecuvântarea divină de a înfrunța și izbăvi poporul rus de invazia napoleoniană, iar pe de altă parte de a fi binecuvântat de a elibera populația basarabiană de urgia turco-osmană⁹.

De fapt aici a fost reluată ideea lansată de către Alexandru I imediat după înfrângerea armatei franceze, când victoria poporului a fost sustrasă și pusă sub semnul Providenței Divine, transformând triumful popular într-un miracol divin săvârșit de către armata rusă sub conducerea împăratului¹⁰, ultima parte a formulei plinuindu-se foarte bine și pentru cazul Basarabiei.

Tocmai din aceste considerente, ideea inaugurării monumentului împăratului Alexandru I a venit în contextul pregătirilor pentru ceremoniile ce urmau să se desfășoare în 1912. Este cunoscut că acceptul privind ridicarea monumentului împăratului Alexandru I cel Binecuvântat a fost semnat de către Nicolae al II-lea la 9 noiembrie 1911, cheltuielile pentru construcția monumentelor urmând a fi colectate din donații în scurt timp fiind adunată suma de 120 000 ruble¹¹.

Pentru realizarea proiectului a fost constituită, ca și pentru organizarea manifestărilor legate de centenarul încorporării Basarabiei la Imperiul Rus, o comisie compusă din Guvernatorul Basarabiei, Mihail Ghilhen, președinte a comisiei, și membrii: episcopul Serafim Ciceagov, I. Levinskii, primarul Chișinăului, vice-guvernatorul A. N. Iugan, C. A. Mimi, reprezentant al zemstvei ș.a.¹²

Nu putem fi aici de acord cu părerea cercetătoarei Iana Balan, care afirmă că de fapt principalul eveniment în toate festivitățile organizate în legătură cu centenarul includerii în componența Imperiului Rus a Basarabiei ar fi fost tocmai inaugurarea monumentului Împăratului Alexandru I. Rămânem pe poziția să credem că fiind principal organizator, episcopul Serafim a pus accentul pe festivitățile

⁹ Este evident că o mai bună soluție de unificare simbolică a spațiului pruto-nistean, Imperiului Rus și elementului de loialitate (fiindcă cu Războiul pentru apărarea Patriei, Basarabia nu avea practic nimic) decât persoana lui Alexandru I, care a și vizitat Basarabia, practic nu era. Ar mai fi existat poate personalitatea Prințului M. I. Kutuzov, care însă evident că nu putea concura cu simbolismul imperial al lui Alexandru I.

¹⁰ Ричард С. Уортман, *Сценарии власти*, vol. 1, 295.

¹¹ Юрий Шве́ц, *Памятник императору Александру I*, Четверг, 6 апреля 2017 г., <http://blog.oldchisinau.com/2017/04/i.html#more> (accesat pe 28.05.24).

¹² Iana Balan, „Dezvelirea monumentului țarului Alexandru I la Chișinău,” *Revista de Istorie a Moldovei* nr. 2 (110), (2017): 88; Юрий Шве́ц, *Памятник императору Александру I*.

religioase, cu precădere a organizării acelu „Drum al Crucii” care a și fost desfășurat la 16 mai 1912¹³.

Credem, într-un fel sau altul, că aici și-a avut de spus cuvântul Serafim Ciceagov, arhiepiscopul Chișinăului și Hotinului, care și-a propus și a dorit ca segmentul religios să constituie anume chintesența acestor manifestări, lucru care s-a și întâmplat, și pentru care a fost și răsplătit cu titlul de arhiepiscop. Capul bisericii Ortodoxe din Basarabia a luat o poziție mai mult decât convenabilă, în sensul în care a acceptat ca monumentul să fie amplasat în centrul complexului mitropolitan din Chișinău¹⁴, dar nu a depus efortul suficient pentru ducerea rapidă la bun sfârșit a construcției acestuia.

Altfel nu ne putem explica o serie de lucruri. Așa ar fi de exemplu cauza lipsei în programul inițial întocmit de episcopul Serafim a manifestărilor legate de inaugurarea monumentului. Apoi din documentele existente putem deduce că la începutul anului 1912, macheta viitorului monument era deja prezentată¹⁵. După cum am văzut mai sus banii au fost colectați destul de rapid, fiind nevoie doar de pornit și finisat lucrările. Da, au existat critici, așa cum o arată materialul din «Одесский листок (Foiaia de Odessa)» din 24 aprilie 1912, în care se publica un articol în care se afirma că artiștii locali cunosc atât viața Rusiei, cât și istoria Rusiei, în timp ce artiștii străini nu pricep nimic în toate acestea, ceea ce pentru un asemenea monument patriotic este foarte important. În același articol, însuși proiectul monumentului, prezentat de E. Ksimenes, a fost criticat: „Ideea monumentului, pe care ar trebui să o exprime reliefurile (горельефы), este că Rusia primește Basarabia în brațele sale. Prin urmare, „alipirea” trebuie înțeleasă aici nu în sens real, ci într-unul reciproc: nimeni nu a alipit Basarabia; ea... s-a unit din propria voință. Dar nu aceasta se reflectă în esență, ci în performanța de duranță. Rusia reprezintă o femeie frumoasă, maiestuoasă, cu părul curgător și o aparență de togă romană pe spate. Cei care au văzut acest desen spun că în această femeie există mult mai multe trăsături general-umane decât specifice rusești, că ea înfățișează nu o femeie rusă specifică, ci un fel de Rusie abstractă. Iar Basarabia este înfățișată de un fel de țărăncuță (пейзанка) abstractă, idealizată, fără trăsături tipice”¹⁶.

¹³ Ion Gumenăi, „Biserica Ortodoxă și Basarabia anului 1912,” *Romanitate, Latinitate, Românită*(Chișinău-Oradea, 2022), 164-183.

¹⁴ „Кишинёвский Обозреватель” pe <https://oldchisinau.com/forum/viewtopic.php?f=16&t=193> (accesat pe 13.06.24.)

¹⁵ Российский Государственный Исторический Архив, Ф. 1293 Оп. 168. Бессарабская губ. Д. 13, 14, 15, <https://www.prilib.ru/section/683039> (Site-ul Bibliotecii prezidențiale a Federației Ruse, accesat pe 28.05.23).

¹⁶ Ion Gumenăi, „Biserica Ortodoxă și Basarabia,” 176.

Dar, în cele din urmă, și arhitectul și produsul acestuia au fost acceptate, lucru care iarăși ne duce la ideea că inaugurarea monumentului propriu zis a fost undeva stopată, limitându-se în cele din urmă la introducerea și oficierea în cadrul festivităților din 1912 doar a punerii pietrei de temelie a viitorului monument.

Nu ne vom opri amănunțit asupra descrierii evenimentului de inaugurare a pietrei monumentului lui Alexandru I, în acest sens existând și o serie de izvoare documentare, fiind și scrise un număr de articole.

Ne vom referi la faptul că după șirul de pregătiri și jubilee prin care a trecut Basarabia în anul 1912, activitatea de construcție a monumentului nu a mișcat deloc, invocându-se o serie de factori ce au ținut pe loc rezolvarea acestei probleme.

Conform ziarului „Одесские Новости (Știrile de Odesa)”, din 15 august 1913, din interviul acordat de către Guvernatorul Basarabiei ar rezulta că finisarea monumentului împăratului Alexandru I, se preconiza pentru toamna aceluiași an. Tot aceeași publicație la 28 august anunța cititorul că la Chișinău a venit sculptorul E. Ksimenes, urmând să se reia construcția monumentului, lucru care însă nu a avut loc¹⁷.

La rândul său deja în februarie 1914¹⁸, ziarul „Glasul Basarabiei” anunța că lucrările asupra monumentului vor începe în luna martie. Monitorul Eparhiei Chișinăului la 14 martie 1914, anunța că în urma așteptării vizitei în Basarabia a Alteței Sale Imperiale sau a Alteței sale Marelui Cneaz Moștenitor către ziua inaugurării monumentului Împăratului Alexandru I cel Binecuvântat în piața repartizată de către Eminența sa episcopul Serafim, Comitetul responsabil prin solicitarea insistentă a arhiepiscopului a stabilit ca până la 1 mai toate lucrările să fie definitivate iar comitetul să organizeze întâlniri cu conducerea de vârf a instituțiilor militare și educaționale pentru definitivarea programului¹⁹.

Inițial, vizita țarului Nicolae al II-lea a fost programată pentru data de 16 mai, marcându-se astfel 2 ani de la centenarul încorporării Basarabiei Imperiului Rus, data finală, însă, în cele din urmă, fiind amânată pentru 3 iunie 1914²⁰.

Ca și în cazul manifestărilor din 1912, Biserica Ortodoxă s-a implicat deplin și în această manifestare, cu atât mai mult cu cât după cum am văzut arhiepiscopul Serafim a fost prezent în coordonarea tuturor acțiunilor legate de inaugurarea monumentului, activitățile principale urmând a fi desfășurate în luna mai.

Și printre primele acțiuni ce urmau a fi asigurate erau pe de o parte organizarea unei prezențe majore, iar pe de alta desemnarea anumitor participanți ce urmau a corespunde întâlnirii de nivel înalt ce urma să se desfășoare.

¹⁷ Юрий Шве́ц, *Памятник императору Александру I*.

¹⁸ „Glasul Basarabiei” din 16 februarie 1914.

¹⁹ Кишинёвские Епархиальные Ведомости (în continuare KEB), nr. 11 (1914): 542.

²⁰ KEB, nr. 25 (1914): 1123.

În acest sens, la 22 mai 1914, este emisă scrisoarea Consistoriului Duhovnicesc din Chișinău cu următorul conținut: „Prin decretul Alteței Sale Imperiale, Consistoriul Duhovnicesc din Chișinău a avut dezbateri privind viitoarea ceremonie de deschidere la Chișinău în prezența Alteței Sale a monumentului Împăratului Alexandru I cel Binecuvântat la 3 iunie a anului în curs. S-a ordonat: A prescrie blagocinilor eparhiei de a prezenta lista preoților de încredere a districtelor, care au dorința de a fi prezenți la manifestările preconizate pentru 3 iunie, în prezența Alteței Sale la inaugurarea monumentului Împăratului Alexandru I cel Binecuvântat, explicându-i-se blagocinului că fiecăruia dintre preoții doritori de a participa la manifestări, el este obligat să-i elibereze un bilet corespunzător pentru a călători la Chișinău. Pe acest registru din 20 mai cu Nr. 2317 a urmat următoare rezoluție a Preasfințitului Gavriil: „De a îndeplini, dar de a prescrie tuturor blagocinilor de a fi prezenți obligatoriu la festivitate”.

Cele expuse mai sus Consistoriul le aducem la cunoștință blagocinilor pentru înștiințare și îndeplinire. Mai 22 zile 1914”²¹.

Astfel, unul dintre primii care a răspuns la apelul Consistoriului a fost blagocinul primului district al județului Hotin Afanasii Usinevici, care prezenta pentru participare la evenimentul din 3 iunie 1914, lista persoanelor de încredere constituită din cinci protoierei, un diacon și 16 preoți²². La 27 mai 1914, blagocinul districtului 3 al județului Bender raporta că, în conformitate cu dispoziția Consistoriului Nr. 10209, din 22 mai, respectivul a desemnat o serie de preoți ce îi considere a fi de încredere, printre care preotul Evsevii Krokos din l. Baurci, Alexandr Rubanschii din l. Beili-Chioz, Vladimir Cazac din l. Cazaclia, Fiodor Lisivici din l. Ciadâr-Lunga ce urmau să fie prezenți la dezvelirea monumentului împăratului Alexandru I cel Binecuvântat pe data de 3 iunie, aceștia fiind dotați cu actele și biletele necesare. Însuși blagocinul, conform aceleiași dispoziții, se va prezenta la Chișinău la 1 iunie²³.

Dacă este să analizăm rapoartele venite de la blagocini către Consistoriu atunci vom vedea că cel mai mic număr de preoți doritori de a participa la sărbătoarea preconizată a fost din cercul trei ai blagociniei din Soroca, iar cel mai mare, de 22 înscriși, din cercul 1 al blagociniei din Bender. Aceeași analiză a rapoartelor și a numelor de familie a preoților arată că mai bine de 60 la sută dintre candidați aveau nume de familii rusești. Aceasta listă era reprezentată nu doar de

²¹ Agenția Națională a Arhivelor (în continuare ANA), F. 208, inv. 3, d. 5033, f.53.

²² *Ibid.*, f. 12-13.

²³ *Ibid.*, f. 2

preoți, dar și de alți slujitori și ranguri bisericești, începând cu psalmiști și terminând cu protoierei²⁴.

Existau și cazuri mai specifice. Așa, de exemplu, cercul I al Blagociniei Hotinului era reprezentat de preotul Bisericii Catedrale din Hotin Petr Muranevici, diaconul de la aceeași biserică Vladimir Grosul și preotul Bisericii Sf. Constantin din oraș Stefan Urschii, Blagocinul Cercului Ioan Sofronovici fiind ales de către Duma orașenească ca deputat din partea orașului pentru a depune coroana la monument²⁵. Din același ținut, dar cercul trei s-au înscris preotul din s. Novoselița Vasilii Jereghi, ce urma să meargă în calitate de deputat din partea subdiviziunii din Novoselița a Uniunii Poporului Rus (Союза Русского Народа), preotul din s. Romancăuți Ioan Ostapov și preotul din s. Ianouți Vladimir Grișcov²⁶.

Sunt semnalate și un alt tip de demersuri. Astfel, preotul din l. Căușanii Noi, Piotr Solomonov solicita Consistoriului Duhovnicesc de a emite pentru sine și pentru soția sa permise de intrare în Biserica Catedrală în ziua vizitei acesteia de către Alteța Sa Imperială, împăratul Nicolai Alexandrovici²⁷.

Deci, se observă că Consistoriul urma să organizeze mai multe activități. Despre listele și personalul de care răspundea aflăm din scrisoarea Consistoriului Duhovnicesc din Chișinău către Cancelaria Guvernatorului Basarabiei și Departamentul Jandarmeriei alăturat căreia se trimiteau listele: a) Fețelor bisericești ce participau la Serviciul Divin în prezența Alteței Sale Imperiale; b) a persoanelor necesare pentru împodobirea arhieriei; c) persoanelor ce urmau să participe la „Drumul Crucii”; d) Lista paracliserilor necesari pentru amenajarea celor necesare Serviciului Divin; e) Listele blagocinilor, președinților consiliilor județene de educație, observatorilor județeni, stareților și șefelor mănăstirilor și preoților din Chișinău; f) Doamnelor-soții a preoțimii; h) diaconilor ce urmau a fi prezenți în Piașa Soborului în timpul vizitei Alteței Sale²⁸.

Pe de altă parte, circulara Consistoriului duhovnicesc din Chișinău după cum am arătat ante a fost semnată de Preasfințitul Gavriil și nu de Serafim Ciciagov. Răspunsul la această problemă o găsim într-un alt decret emis la 5 mai. Astfel conform acestuia se hotăra: că „nou numitul la catedră (*a episcopiei Chișinăului și Hotinului-n.a.*) arhiepiscopul Platon va ajunge la Chișinău nu mai devreme de primele zile a lunii Iunie; și 2) că în fruntea Comitetului de Construcții a ridicării și

²⁴ Cf. Agenția Națională a Arhivelor (în continuare ANA), F. 208, inv. 3, d. 5033.

²⁵ *Ibid.*, f. 9.

²⁶ *Ibid.*, f. 5.

²⁷ *Ibid.*, f. 14. Și într-adevăr, pe lângă slujitorii de cult, Consistoriul Duhovnicesc din Chișinău a alcătuit și lista de permisiune a doamnelor, soțiilor, văduvelor, mamelor de preoți cărora li s-a permis accesul și prezența la manifestarea prilejuită de dezvelirea monumentului Împăratului Alexandru I.

²⁸ *Ibid.*, f. 23-23v.

amenajării în or. Chișinău a monumentului Împăratului Alexandru I a stat arhiepiscopul Serafim, acum al Tverului, Sinodul a dispus: de a-l însărcina pe Preasfințitului Serafim al Tverului de a efectua sfințirea nou inauguratului monument al împăratului Alexandru I în or. Chișinău, fixată la 16 mai a anului curent; pentru îndeplinirea acestor sarcini urmează a fi trimise decretele către Preasfințitul de Tver și Preasfinția Voastră.

Mai 5 1914. Ober – secretar P. Mudroliubov și Secretar S. Socolov. Nr. 7466”.²⁹

Din pasaj se poate deduce clar faptul că momentul inaugurării monumentului a coincis cu schimbul conducerii Bisericii Ortodoxe din Basarabia, pe de o parte, iar pe de alta că la o diferență de aproximativ 10 zile încă nu se cunoștea despre schimbarea datei evenimentului³⁰.

Este evident că implicați în aceste manifestări nu au fost doar slujitorii de cult. Au fost antrenate masiv și instituțiile de învățământ bisericesc. Pe lângă prezență și asigurarea numărului de participanți, unul din ziarele timpului anunța că pentru viitoarele manifestări consacrate inaugurării monumentului Împăratului Alexandru I se pregătesc și instituțiile educativ-spirituale. Sub conducerea regentului Seminarului, d. Iacovlev, a fost organizat un cor grandios din rândul elevilor Seminarului, școlii spirituale de băieți și școlii eparhiale de fete ce număra peste 200 de persoane și care urma să evolueze în timpul manifestărilor în Casa Eparhială³¹.

Ceea ce este necesar de atenționat este faptul că inaugurarea monumentului împăratului Alexandru I, a fost cea din urmă manifestare care a fost organizată de

²⁹ *Ibid.*, f. 21. Anuarul Chișinăului și Hotinului Nr. 13 (30 martie) 1914, anunța despre noile numiri în scaunele eparhiale ale lui Serafim arhiepiscopul Chișinăului și Hotinului și Platon arhiepiscopului Aleutelor, și despre faptul că până la 20 martie 1914, aceștia ar fi trebuit să predea toate lucrările în curs Consistoriului duhovnicesc al eparhiei Chișinăului și Hotinului și Consistoriului Duhovnicesc al Americii de Nord, pentru a se deplasa la locul noilor numiri. Cu toate acestea, din cronică eparhială aflăm că Serafim a plecat abia la 13 aprilie 1914. (*Кишинёвские Епархиальные Ведомости*, nr. 17 (1914): 836.)

³⁰ Serafim Ciceacov, a părăsit eparhia Chișinăului și Hotinului, dar a făcut drum întors, revenind la Chișinău la 30 mai, fiind întâlnit la gara feroviară la orele 11.30. (*Епархиальная хроника*, *К.Е.В.*, nr. 21-22 (1914): 1052).

Totuși, arhiepiscopul Serafim Ciceacov a reușit și a supravegheat toate pregătirile pentru acest eveniment. Conform cronicii eparhiale tot la 30 mai sub conducerea lui Serafim, arhiepiscop de Tver și Cașin, la orele 18.00 s-a desfășurat ședința fețelor implicate pentru manifestările legate de întâlnirea Împăratului, efectuarea serviciului divin și a Drumului crucii în timpul prezenței Alteței sale Imperiale.

La 31 mai a fost organizată o repetiție generală a ieșirii pentru rugăciunea în fața Împăratului și deplasarea de la Soborul catedralei spre monumentul ce urma să se inaugureze, toate sub supravegherea lui Serafim Ciceagov.

³¹ <https://oldchisinau.com/forum/download/file.php?id=51983&mode=view>

către arhiepiscopul Serafim Ciceagov și cea din urmă posibilitate de a-și demonstra abilitățile sale față de persoana autocratorului, în „măestria sa” în dialogul cu populația autohtonă a spațiului pruto-nistean.

De fapt, discursul său nu se schimbase în comparație cu anul 1912, când se organizau festivitățile legate de festivitățile împlinirii a 100 de la încorporarea Basarabiei Imperiului Rus. În discursul său din 3 iunie 1914 față de Nicolae al II-lea, arhiepiscopul arăta: „Împăratul Alexandru I Binecuvântatul, dăruind Basarabiei fericirea libertății, a vizitat acest pământ pustiit și țară chinuită și a binecuvântat al ei popor moldovenesc la muncă pașnică și viață fericită.

Acum urmașii aceluia chinuit popor, bine așezați în țara sa au ridicat un monument binemeritat binefăcătorului lor, Marelui Împărat Alexandru Pavlovici, pentru a înveșnici în memoria poporului salvarea Basarabiei prin porunca Țarului rus și cu sângele poporului rus.

Și recunoscătoarea Basarabia atât de mult a sperat de a fi norocită de către privirea Ta Împărătească în importanta zi a sfințirii acestui monument și de a primi a Ta binecuvântare, a Unsului lui Dumnezeu pentru munca viitoare creatoare și a faptelor eroice din viață!

Privirea Țarului pentru noi – este lumina soarelui, ea și luminează și însuflețește și ne întărește și ne înălță.

Aruncă-ți dar privirea Mult preaiubite Împărat asupra poporului tău credincios moldovenesc și mângâie Te cu credința și dragostea lui, cum noi suntem miluiți privindu-Te, a Mamei Țarinei și speranței noastre, a urmașului Țareviciului”³².

Pe de altă parte, pentru a sublinia importanța vizitei țarului Nicolae al II-lea, dar mai ales pentru a scoate în evidență activitatea fostului arhiepiscop al Chișinăului și Hotinului, Serafim Ciceagov, cronica eparhială consemna: „3 iunie, la orele 9.30 dimineața a avut loc venirea în Chișinău a Alteței Sale Imperiale împreună cu Țareviciul și Augustele fiice. Alteța Sa a fost prezentă la catedrală și la sfințirea de către Înalt Preasfințitul Arhiepiscop Serafim a monumentului Împăratului Alexandru I Binecuvântatul.

La liturghie, alături de Alteța Sa, au fost prezenți: conducătorul eparhiei Chișinăului, Preasfințitul episcop Gavriil, Preasfințitul Neofit, rectorul seminarului teologic, arhimandritul Damian, arhimandritul Anthim, protoiereii: N. Vasilevskii, S. Muranevici, A. Orlov, S. Culicițkii, N. Raninskii, K. Popovici, M. Ciachir, Th. Volovei, Th. Chirica, I. Sofronovici; preoții: V. Bazarianinov, A. Braguța, Th.

³² Речь Архиепископа Серафима при встрече Его Императорского Величества Государя Императора в кафедральном Кишиневском соборе 3-го июня 1914 года, *К.Е.В.*, nr. 25 (1914): 1118-1119.

Dubnevici, E. Cozakevici, G. Zlatov, M. Pokrovskii, C. Smirnov, D. Rupenin, S. Bejan, A. Vâlcov, protodiaconul I. Ciachir, diaconul Th. Ursachii, ierodiaconul Inochentie, ș.a. Au condus Drumul crucii protoiereul V. Guma, preotul G. Glavatinskii și starostele soborului D. Kara- Stoianov.

Vlădica Serafim în Sobor l-a întâmpinat pe Alteța Sa cu un cuvânt de salut.

Sărutând Sfânta Cruce, după „Mulți Ani Trăiască”, Alteța Sa a binevoit să-i spună Înalt Preasfințitului Serafim următoarele cuvinte: „Este minunat la Dumneavoastră, Vlădica, aveți un cor înălțător”.

Vladăca i-a însoțit pe Înălții oaspeți în casa nobiliară și a fost prezent la dejun, petrecând Alteța Sa la gară, unde Împăratul adresându-se către Vladăca Serafim, i-a spus următoarele cuvinte binecuvântate: „Vă mulțumesc Dumneavoastră, Vladăca, pentru primire, această primire a Dumneavoastră nu o voi uita-o niciodată în viață”³³.

Arhiepiscopul Searfim Ciceagov, după plecarea Împăratului Nicolae al II, nu s-a reținut nici el mult la Chișinău, și după prezența la bancheturile organizate de către marea nobilime, a doua zi, la orele 17.40 a plecat³⁴.

Nu putem însă să nu fim de acord cu opiniile cercetătorilor S. Suveică și V. Pâslariuc care au observat cum nu se poate mai bine descrierea evenimentului făcută de către ziaristul american Louis Guy Michael, martor ocular al inaugurării, care reflectând asupra semnificației acestuia pentru localnici se întreba: „De ce acest monument? De ce această dezvelire? De ce o vizită a țarului? Să fi fost aceasta intenția nobilimii de a impune țarului necesitatea menținerii Basarabiei drept frontieră de sud-vest în scopul apărării Rusiei? Sau a fost intenția de a prezenta un simbol de solidaritate a Basarabiei loiale față de imperiu? De fapt, nu a existat nici o solidaritate,” scria Michael. În opinia sa, construirea unor simboluri ale solidarității în societatea basarabeană era un exercițiu inutil, deoarece eșichierul politic basarabean din ajunul războiului era unul pestriț și lipsit de coeziune³⁵.

Totodată se cerea a fi menționat faptul că Serafim, a organizat și implicat până la cele mai mici amănunte clerul din Basarabia pentru acest eveniment. În acest sens, însă, elocvente sunt cuvintele lui Alexandru Baltaga, din cadrul interogatoriului din 31 august 1940, când acesta la întrebarea de ce clerul din Basarabia a acceptat „zmulgerea” (отторжение) Basarabiei din cadrul Rusiei și

³³ Епархиальная хроника, К.Е.В., nr. 23.-4, 1914, с. 1114-1115.

³⁴ *Ibidem*, p. 1115

³⁵ Svetlana Suveică, Virgil Pâslariuc, „Chișinăul în anii primului război mondial: de la hotarul de vest al Imperiului Rus la hotarul de est al României Mari,” *Plural*, vol. 6, Nr. 1, (2018): 9.

alipirea la Regatul României acesta răspundea că în 1917, în momentul formării Sfatului Țării pe lângă alți factori ce existau (pe lângă unitatea de limbă, se știa deja că bolșevicii veniți la putere sunt împotriva bisericii și religiei, iar statul român nu numai că proteja religia, dar o și susținea) a fost și faptul că „Ierarhii și preoții ruși urau liturghia în limba moldovenească și se exprimau deschis împotriva acesteia”, lucru care a produs o repulsie evidentă din partea clerului moldovenesc (românesc) și i-a făcut să devină un instrument în susținerea fără echivoc a statului român.

Dacă această percepție exista la nivel de cler, atunci putem deduce care era atitudinea enoriașilor.

În concluzie nu putem afirma decât faptul că încercarea de implicare a clerului și populației sau enoriașilor din Basarabia în evenimente considerate de ierarhia bisericească rusă de un caracter și simbolism mai mult decât clar și vorbitor al loialității basarabenilor de puterea imperială, de fapt în mare parte nu atingea decât un segment și nu a enoriașilor ci a clerului existent la acel moment în Basarabia.

Chiar dacă pe parcursul a unui veac, atât puterea laică cât și cea religioasă, cea centrală și locală, a încercat prin intermediul Instituției Bisericii să influențeze procesul de rusificare și de creștere a gradului de loialitate față de statalitatea rusă și persoana imperială, acest lucru, în cea mai mare parte nu a reușit.

Nici străduințele arhiepiscopului Serafim Ciceagov, și nici dezvelirea monumentului Împăratului Alexandru I, eveniment conceput ca un punct culminant în apropierea Basarabiei de spiritul rus, nu au putut apropia cea mai mare parte a segmentului populației spre un grad mai ridicat, de ceea ce ar fi însemnat devotamentul față de Imperiu și instituția împăratului.

BIBLIOGRAFIE

Surse arhivistice

Российский Государственный Исторический Архив, Ф. 1293 Оп. 168. Бессарабская губ. Д. 13, 14, 15

Agenția Națională a Arhivelor din Republica Moldova, F. 208, inv. 3, d. 5033.

Publicații

„Glasul Basarabiei”

„Кишинёвские Епархиальные Ведомости”

Studii

1. Balan, Iana. „Dezvelirea monumentului țarului Alexandru I la Chișinău.” „Revista de Istorie a Moldovei”. Nr. 2 (110), (2017).
2. Gumenăi, Ion. „Biserica Ortodoxă și Basarabia anului 1912.” *Romanitate, Latinitate, Românitare*. Chișinău-Oradea, 2022, 164-183.

3. Gusev, Nikita. „The Opening of the Monument to Grand Duke Nikolai Nikolaevich in 1914 and One of the Last Bulgarian Attempts to Return Russian Sympathies.” *Slavic World in the Third Millennium* 17(3-4): 25-36.
4. Suveică, Svetlana, Virgil Pâslariuc. „Chișinăul în anii primului război mondial: de la hotarul de vest al Imperiului Rus la hotarul de est al României Mari.” *Plural* vol. 6, Nr. 1, (2018).
5. *Памятники императору Александру I, а также героям и событиям Отечественной войны 1812 года*, Сост. чл. Кружка С.А. Педашенко, Москва : Кружок ревнителей памяти Отечеств. войны , 1812.
6. Уортман, Ричард С. *Сценарии власти. Мифы и церемонии русской монархии*, Том 2, От Александра II до отречения Николая II. Москва, ОГИ, 2004).
7. Швец, Юрий. *Памятник императору Александру I*. Четверг, 6 апреля 2017 г. <http://blog.oldchisinau.com/2017/04/i.html#more> (accesat pe 28.05.24).
8. Шепелев, Л.Е.. *Отмененные историей. Чины, звания и титулы в Российской Империи*. Ленинград, Издательство «Наука», 1977.